

TRANSCRIPTIE INTERVIEW JACOBUS CORNELIS KOSTER, 9-10-2018.

Tijdsduiding interview/inhoudsopgave

0.00 - 4.25 min. Ouderlijk gezin. Werk van vader. Grootouders.

4.25 - 8.01 min. Kindertijd op de Oostdwarsgracht Leiden. Kleuterschool. Lagere School.

8.01 - 12.02 min. Opvoeding. Buurt (kinderspelen). Religie. Politieke voorkeur ouders.

12.02 - 12.51 min. Grootouders.

12.51 - 16.26 min. Vader. Inkomen van vader. Werk moeder.

16.26 - 20.53 min. Ambachtsschool. Kindertijd. Drie oktober viering. Buurt.

20.53 - 29.00 min. Werk (verschillende banen). Scheiding ouders. Andere woonbuurt (Caeciliastraat)

29.00 - 42.35 min. Vrijtijdsbesteding. Verkering. Periode W.O. II. Naar België om aan te sterken. Hongerwinter 1944-1945. Bevrijding van Leiden.

42.35 - 53.28 min. Werk in de bouw als voeger/metselaar en als onderaannemer.

53.28 - 1.12 min. Huwelijk. Militaire dienst. Werk als onderaannemer. Woonbuurt na huwelijk (Floresstraat in Leiden). Judovereniging. Werk echtgenote. Scheiding.

1.12 - 1.22 min. Favoriete werk in de bouw. Stoppen met werken.

Noot vooraf: De geïnterviewde gebruikte in het gesprek veel woorden die in het ABN niet gebruikelijk zijn of volgens de grammatica niet correct zijn. Dit geeft echter wel goed weer hoe hij spreekt en dus zijn in de transcriptie deze woorden overgenomen. Wij vertrouwen er op dat dit voor de lezer niet al te storend zal zijn.

I-1: Dan begin ik maar met het begin. Waar bent u geboren?

G: In Leiden.

I-1: En in welk jaar?

G: In 1937.

I-1: En op welk adres bent u geboren?

G: Ik ben geboren in het Academisch Ziekenhuis, LUMC.

I-1: En waar woonden uw ouders? [Jacob Cornelis Koster, geb. Leiden 27-8-1906, en Anna Lelieveld, geb. Leiden 7-10-1914]

G: Die woonden toen op de Oostdwarsgracht [nr. 4], hier vlak achter.

I-1: Daar heeft u uw kinderjaren doorgebracht?

G: Ja, hier ja.

I-1: Heeft u daar heel lang gewoond?

G: Tot m'n zeventiende jaar, van m'n geboorte tot mijn zeventiende jaar.

I-1: En kunt u vertellen hoe uw gezin er uit zag? [geluid door verschuiven voicerecorder]

G: Mijn gezin?

I-1: Ja, vader, moeder... nee, uw ouderlijk....

G: Ah, m'n ouders...

I-1: Ouderlijk gezin.

G: Vader en moeder en twee zusjes, en ik. Met z'n drieën.

I-1: Was u de oudste?

G: Ja, ik was de oudste.

I-1: Twee zusjes dan.

G: En twee zusjes nog [Anna Pieternella Maria, febr. 1941, en Ineke Marlon, nov. 1948]

I-1: Hoe was uw kindertijd hier? Kon u buiten spelen, met al dat water?

G: Ja, ja. En nog meer dingen. Kon alles hier.

I-1: En woonden uw grootouders hier ook in de buurt?

G: M'n grootouders toen?

I-1: Ja.

G: M'n oma en m'n opa... [Sidokus Koster, geb. Leiden 14-6-1879, overl. Leiden 23-12-1964, en Judith van Leeuwen, geb. Leiden 25-8-1885, overl. Leiden 9-4-1964]. Ja, die woonden ook in Leiden, op de Vollersgracht [nr. 22]. Daar bij Van der Werfstraat, daar bij de Oude Vest, de Oude Singel. Die woonden daar.

I-1: U had twee stel grootouders?

G: Toen?

I-1: Ja.

G: Ja, toen wel ja.

I-1: Woonde dat andere stel grootouders ook in Leiden?

G: Nee, die woonden één van in Leiderdorp. In Leiderdorp. Maar daar heb ik alleen de grootmoeder van gekend, en niet de grootvader. [lawaai buiten door bladblazer. Martinus Lelieveld was overleden voor 11 november 1936; Anna Pieterella Maria Hogervorst woonde toen te Zoetermeer] Dus... van het mannelijk geslacht heb ik m'n grootouders allebei gekend, zowel de opa als de oma.

I-1: Wat deed uw vader voor werk?

G: M'n vader was... [kettingbuiger] ja, heel bijzonder vak had ie, beroep. Op de kettingfabriek het ie gewerkt, op de kettingfabriek! Ankers maken voor zeeschepen, en alles. Gloeiend heet werk! Ankers smeden. Smid was ie als het ware.

I-1: Dat was de Grofsmederij waar hij werkte?

G: Ja, Grofsmederij, zo heette dat. Je had er twee, hè, één daar ergens bij de Hoge Rijndijk en één in de binnenstad.

I-1: Wat een lawaai, hè? [buiten is lawaai van een bladblazer te horen].

G: Wat is dat? [geluidsopname even onderbroken om deuren dicht te doen].

I-1: Uw vader werkte op de Grofsmederij, hij was smid. Heeft hij daar zijn hele leven gewerkt?

G: Nee, niet z'n hele leven, een aantal jaren, maar hoe lang precies ... Maar ik denk wel heel lang, misschien wel zeven of misschien wel tien jaar. Maar dat was gloeiend heet werk, was dat. Dat was "bullenwerk", heb ik later gehoord van oudere mensen ook. Dat was een verschrikkelijke baan, was dat.

I-1: En wat heeft hij daarna gedaan?

G: Daarna? Is ie van alles geweest: bouwvakker, en weet ik het, nog een paar dingen. En bij Tieleman en Dros het ie gewerkt. Dat was vroeger een conservenfabriek. Daar werkten ze..., daar maakten ze levensmiddelen in blik, in blik voor Nederlands Indië, voor de andere landen. Toenderjaren had...hadden we, hadden ze in Leiden met dat Nederlandse ... bij Tieleman en Dros met Nederlands Indië te maken. Ook als... met die militaire coup toen in die jaren. Maar dat is heel lang geleden, hoor.

I-1: En weet u ook wat uw grootvaders deden?

G: Ja, die weet ik. Mijn ene grootvader, dat eh... dat weet ik dan niet zo. Die heb ik niet zo gekend, van moederskant. Maar van mijn vaderskant is ... mijn grootvader heier geweest. De hele familiestam was heier. M'n vader en drie, vier zoons. Heiers.

I-1: Allemaal in Leiden en omgeving?

G: Ja, allemaal... Die baas kwam uit Leiden vandaan, die werkgever, die kwam uit Leiden vandaan. Ze werkten veel in deze omtrek, ook hier in Leiden. Die wallenkanten heien, weet je wel, die wallenkanten. [Zucht].

I-1: Dan gaan we 's naar uw kindertijd. U woonde dus hier vlakbij?

G: Hier vlakbij ja.

I-1: Ja. Waar... bent u toen u vier jaar was ook naar school gegaan?

G: Want wat was ik?

I-1: Als u vier jaar....bent u toen ook naar de kleuterschool gegaan?

G: Ja, ik heb drie kleuterscholen gehad. Ze hebben me van drie, vier kleuterscholen afgestuurd al. Weggeschopt! [Lacht].

I-1: Wat deed u dan op die leeftijd?

G: Ja, ik was niet zo'n lekker jongetje, waarschijnlijk. Ik was een temperamentvol ventje. Ik liet me niet door niemand en dan ...werd ik kwaad.

I-1: Dus voordat u zes jaar was, was u al van drie scholen afgestuurd!

G: Twee, drie kleuterscholen ja. Eén op de Haarlemmerstraat, de Oude...ik weet niet hoe dat heet. Oude, Nieuwe Rijn, op de Haarlemmerstraat. In de Pelikaanstraat één, is twee. En waar de derde...ik weet het niet allemaal precies natuurlijk. Maar het zijn er zeker drie geweest.

I-1: En toen moest u naar de Lagere School; hoe ging dat dan?

G: En dat was ook hier, vlak achter, Heilig Hart-school, in de...op de Haarlemmerstraat [R.K. Parochiale Jongensschool, Haarlemmerstraat 240].

I-1: Hoe ging dat?

G: Ah, dat ging wel. Veel op de gang gezet, hè, veel ... Ik moest voor de hoofdmeester, [Joannes Laurentius] Van Heteren, moest ik altijd sigaretten halen op de Haarlemmerstraat voor. Die rookte veel, die man. Dan zei die: "Ga jij maar weer...." Of ik moest naar het stadhuis, een brief wegbrengen daarheen. Dus hij liet me wel een hele hoop dingen doen. Maar als [onverstaanbaar] tegen m'n moeder, hij zegt: "Hij komt er wel, dat ventje. Het is wel een boefie, maar hij komt er wel".

I-1: Bent u ook blijven zitten dan, op zo'n school, of ging u gewoon alle zes jaren door?

G: Ja, op de Lagere School ben ik blijven zitten, bij juffrouw Kroon, in de eerste klas Lagere School, daarna niet meer.

I-1: Toen moest u zich nog een beetje aanpassen, in de eerste klas?

G: Ja, waarschijnlijk wel.

I-1: Hoe vond u uw schooltijd?

G: Ja..., ik vond het niet zo leuk, als ik elk keer op de gang werd gezet, of wat ook. Of... Ik werd veel gewaarschuwd. Dat zit je niet lekker dan, dat zit te borrelen, hè?

I-1: Maar waardoor kwam dat, denkt u? Was u een bewegelijk kind?

G: Ja, bewegelijk.

I-2: En vond u leren leuk?

G: Nee, ook niet.

I-2: Dus dat interesseerde u niet, die lessen die gegeven werden?

G: Nee, dat interesseerde me niks. Ik wou op die leeftijd, op die jeugdige leeftijd wou ik altijd graag boer worden. Altijd heb ik boer willen worden, met dieren omgaan.

I-1: Maar dat ging niet natuurlijk?

G: Dat ging niet door. En m'n moeder kwam van Zoetermeer, dus ... Ik denk: misschien heb ze in de familie wel boeren zitten waar ik bij kan komen werken. Maar dat was niet het geval. Want d'r vader werkte bij de Nutricia, op een paard en wagen, melk ophalen.

I-1: Die familie in Zoetermeer?

G: Ja, die vader van m'n moeder. Die ging melk ophalen, in Zoetermeer en omstreken. Zoeterwou [Zoeterwoude] en Stompwijk, ging die melk ophalen, met een paard en wagen, voor Nutricia.

I-2: Voor Nutricia?

G: Ja.

I-1: Waar zat die fabriek dan, van Nutricia?

G: In Zoetermeer. Die zit er nog.

I-2: Hoe vonden uw ouders het, dat u steeds in moeilijkheden kwam op school? Dat u op de gang stond....

G: Nee, daar verdiepten ze zich niet in.

I-2: Nee?

G: M'n moeder moest wel eens op school komen bij de juf, maar.... M'n moeder die deed... die vond het een verschikking, maar m'n vader niet. Die zei: "Joh, je ziet maar".

I-2: Die interesseerde het niet?

G: Nee, kon zijn dat schelen!

I-2: Wat voor opvoeding heeft u thuis gehad? Werd u heel vrij opgevoed of juist heel streng?

G: Nee, hoor, door m'n moeder een beetje streng, die waarschuwde me altijd, die vertelde altijd dat ik dát niet mocht doen en dát moest doen. Maar m'n vader zei: "Ja, joh, je ziet maar". M'n vader interesseerde dat allemaal niet. Die had zelf nog geeneens de Lagere School doorlopen.

I-1: Hoe was uw kindertijd verder? Met kinderen in de omgeving, hoe ging dat allemaal?

G: Dat ging wel goed hier in deze omgeving. Er was altijd wel iets hier. Een beetje voetballen in de Koolgracht hier achter.

I-1: Daar was wel ruimte voor met al dat water?

G: Ja, want daar gingen ze in zwemmen, hè. Veel jongens, oudere jongens – ouwer als ik – die gingen dan zwemmen hier in die gracht. Dat was een gracht hier, hè, dat was water.

I-1: Ja, precies.

G: En dan gingen ze zwemmen. En die ouders die zeiden daar niks van, maar ik mocht niet zwemmen natuurlijk, van m'n moeder. M'n moeder zei: "Jij gaat niet zwemmen, hoor!" Want ze zwommen gewoon af en toe door de dooie katten heen. Zo'n boel, zo'n vieze boel was het.

I-1: Dus u speelde wel veel buiten?

G: Ja, veel voetballen en van alles. Pannenkoekje spelen, buutertje spelen. Allemaal spelletjes, ja, waar ik graag aan meedeed.

I-2: Wat zei u, pannenkoekje spelen?

G: Ja.

I-2: Wat is dat?

G: Ja, dat is ...dan ga je lijnen trekken, niet met krijt maar gewoon... Dat hadden we niet. Gewoon met een stokje in de grond. Lijnen trekken, en dan moest je in die lijn blijven, in die lijn blijven. En dan moest je iemand proberen te pakken te krijgen, te tikken, weet je wel? Maar ja, die moest dan wel heel ver omlopen, een heel... een eind naar je toe, en dan was jij al weer weg. Dan ging je weer naar een ander vak toe. Dus...

I-1: Dan wil ik nog eens even terug naar het gezin waar u woonde. U bent dan blijkbaar op een katholieke school geweest, de Heilig Hart-school. Waren uw ouders katholiek?

G: Ja, althans m'n moeder.[stem uit mobiele telefoon] Die zei altijd dat ik naar de kerk toe moest. Naar de kerk.

I-1: En dat deed u ook?

G: Ja, ik moest van mijn moeder.

I-1: En waren uw ouders ook lid van een... Wat hoor ik nou? [stem uit de mobiele telefoon van G, die cijfers van het nummer opnoemt. Geluidsopname even stopgezet].

I-1: U was dus...u kwam dus uit een katholiek gezin... [G zegt: "wacht maar, ik heb 'm", bedoelt daarmee de mobiele telefoon. Geluidsopname even stopgezet].

I-1: U kwam dus uit een katholiek gezin?

G: Ja.

I-1: U moest iedere zondag ook naar de kerk?

G: Ja, ik moest van m'n moeder naar de kerk. [Opnieuw stem uit mobiele telefoon die cijfers van nummer opleest. G: "wacht maar, wacht maar". Drukt knop van telefoon in. Geluidsopname stilgezet.]

I-1: Dat moest u?

G: Ja, ja, en ik ging wel ook! Alleen m'n moeder zelf ging niet. En m'n vader die interesseerde dat niet. Die zei: "Joh, je gaat toch niet naar de kerk?"

I-1: Uw vader was ook wel katholiek?

G: Hè?

I-1: Was uw vader ook katholiek?

G: Ja, van huis uit waren ze ook katholiek.

I-1: Waren ze ook lid van een politieke partij?

G: Nee. Nee, niemand. [Melodie van mobiele telefoon klinkt. Geluidsopname stilgezet].

G: Yes [geeft aan dat we verder kunnen gaan].

I-1: Waren uw ouders ook lid van een politieke partij?

G: Nee.

I-1: Gingen uw ouders wel stemmen?

G: Of m'n ouders gingen stemmen?

I-1: Ja, als er verkiezingen waren.

G: Dat moesten ze wel, hè, indertijd. Dan moest je stemmen.

I-1: En heeft u ook enig idee op welke partij ze stemden?

G: Nou, dat weet ik niet. Ik denk: m'n moeder op de KVP ...Katholieke Volks Partij. Denk ik.

I-1: En was uw vader ook lid van een vakbond?

G: Nee.

I-1: Waren uw ouders lid ...van verenigingen? Toneel, sport....

G: Nee. M'n vader was wel lid, maar meer van het bier! [Lacht].

I-2: Ja? Dronk uw vader graag een borreltje?

G: Een biertje.

I-2: Een biertje.

G: Juist.

I-1: En hoe zat dat met uw grootouders, waren die lid van een partij?

G: Nee, ik denk het ook niet. Ik denk het niet.

I-1: Heeft u ook... U heeft u grootouders gekend. Heeft u daar wel eens verhalen over gehoord? Over hun leven, over hun verleden. Vertelden ze wel eens wat?

G: Nou, nooit zoveel. Een keer uit de oorlog vandaan, hè. M'n opa... op de trap, in een wand in de trap als ze naar boven ... Ze woonden boven op de Vollersgracht. En in die wand ging hij dan een zootje planken d'r uit zagen en weer op een nette manier weer dichtspijkeren, om een radio erachter te zetten. Want dan had je razzia's van de Duitsers. Die kwamen òf om de zoveel tijd je radio inpikken òf je fiets.

I-1: Kwamen die echt binnen, bij u? Kwamen die binnen?

G: Ja, je hebt het over m'n opa?

I-1: Ja, opa. [Opnieuw stem uit mobiele telefoon die nummer opnoemt. Geluidsopname stil gezet. Telefoon in de keuken gelegd].

I-1: Dus bij uw opa de radio en die had die achter de planken op de zolder getimmerd om ...

G: Nee, op weg op de trap, as je op de trap liep naar boven naar de eerste verdieping. Had je aan de zijwand, toen allemaal was allemaal hout toenderjaren, alles hout. En daar het ie een paar planken uitgehaald en op een deskundige wijze, netjes, d'r in gemaakt weer. En toen hebben ze die radio d'r in geschoven.

I-1: Ja, ja.

I-2: Mag ik nu nog even iets over uw vader vragen? Kon hij genoeg verdienen om zijn gezin te onderhouden?

G: Nou.... dat zou wel kunnen, maar ja, vaders maakten nog wel eens wat op, hè. Aan een biertje of aan een bepaalde hobby. De ene vader had ... zat op een biljartvereniging, mijn vader was een visser. Die zat in een vreemd... twee verenigingen om te vissen. En daar ging nog wel wat geld van die loonstrookjes af. [gerinkel van telefoon op de achtergrond]

I-2: Ja.

G: Dat durf ik wel te vertellen: dat veranderde die ook wel eens, op de loonstrookjes, voordat ie bij mijn moeder met het loonzakje kwam. Dat ging die dat veranderen. Ja. Dus ik noem maar wat: van vijftientig ging die tweeëntwintig maken. Om zodoende geld te hebben voor simmen, voor visjes, voor vissen te kopen en bier.

I-2: Wat is simmen?

G: Simmetjes.

I-1: Dat zijn de dobbbers.

G: Dobbers, ja.

I-2: Oh, dobbers, ja.

G: Maar toen noemden ze het simmetjes.

I-2: Ja. Maar als u nou terugkijkt, heeft u dan het idee dat jullie echt in armoede hebben geleefd?

G: Nou, ja, in de oorlog wel, maar na de oorlog niet zo. Had mijn moeder wel brood en boterham met een heel klein beetje boter d'r op, of soms niet. En een beetje hagelslag of wat andere dingen.

I-1: Moest uw moeder in moeilijke tijden ook bijverdienen? Ging ze schoonmaken bij andere mensen?

G: Ja, dat deed m'n moeder.

I-1: Die had werkhuizen?

G: Bij...in de Beschuitsteeg in een café. De Beschuitsteeg in een café, schoonmaken, met een vriendin van d'r. En dat is heel lang d'r vriendin gebleven, d'r leven lang. En op de Oude, Nieuwe Rijn bij "De Kroon", een café dat heette "De Kroon". Dat is - as je op die brug staat daar bij Vroom en Dreesmann - daar in de laagte heb je een café. Daar heeft ze ook schoongemaakt met een vriendin. En die vriendin, dat is nu momenteel de moeder van Alfons Groenendijk, die voetballer, die trainer van FC Den Haag. Wel eens van gehoord?

I-2: Ja, ja, zeker. En dat café, is dat... moet ik me dat voorstellen waar nu "Annie's Verjaardag" is? Zo aan het water?

G: Ja, het is aan het water, maar niet bij "Annie's Verjaardag".

I-2: Daar niet?

G: Nee, het is helemaal vlak vooran." De Kroon". Je bent op die brug...

I-2: O, ik weet wat u bedoelt.

G: Dan ga je een beetje de laagte in.

I-2: Ja, op de Nieuwe Rijn.

G: Ja, daar. En dan....

I-2: Ja, ik weet welke u bedoelt.

I-1: Daar zitten diverse. Die hebben nu allemaal andere namen, denk ik.

G: Ja, ja, maar ja, ik noem maar...de naam wat ik weet.

I-1: Natuurlijk ja. Dus uw moeder verdiende wat bij, en op die manier bent u groot geworden?

G: Ja. Doet ie 't? [ziet dat I-2 op de voicerecorder kijkt].

I-1: Dus uw vader was wèl lid van een vereniging?

G: Nee, hij heeft die vereniging opgericht. Dus toen was ie ook ... ja natuurlijk, ergens was ie wel lid natuurlijk.

I-1: Ja. Tot hoe lang bent u op de Lagere School gebleven?

G: Tot klas zes, hè.

I-1: Toen was u dertien jaar?

G: Ja, was ik dertien jaar. Toen ben ik naar de Openbare School geweest op de Aalmarkt, een zevende leerjaar-school. Het zevende leerjaar was dat. Dus... En daarna ben ik naar de Ambachtsschool gegaan, naar de Technische School.

I-1: En hoe lang hebt u daar gezeten?

G: Op die school?

I-1: Ja.

G: Ik denk... twee jaar, denk ik.

I-1: Dus u ... was u veertien toen u ging werken? Of, vijftien?

G: Veertien.

I-1: Veertien. En als u terugkijkt op die kindertijd, totdat u ging werken: hoe bekijkt u die kindertijd dan? Zorgeloos, of waren er problemen?

G: Ja, soms was het wel eens leuk, maar het waren ook dikwijls problemen, hè? Omdat er weinig eten was. Het was niet zo bloeiend - die vraag heb je net gesteld - het was niet zo dat je van alles had natuurlijk. M'n moeder moest er voor dweilen en doen en wc's schoonmaken, in cafés, om aan een paar centen te komen. Om ons weer wat kleding te geven, en eten. En dat... nou ja, je zegt gewoon, maar verders ...

I-2: U kan niet zeggen dat u een onbezorgde jeugd heeft gehad?

G: Nee, nee, o, nee, ik ben... mijn vader erbij met dat drinken, met bier en dit... En weinig geld dat m'n moeder had, en al die dingen meer. Nee.

I-2: Had uw vader ook "losse handjes"?

G: Wat had ie?

I-2: Had uw vader ook "losse handjes", dat u klappen kreeg?

G: Ja, ja. De hele familie stamt uit de "losse handjes".

I-2: Van vaders kant bedoelt u?

G: Ja.

I-1: Maar u ... woonde gewoon thuis al die jaren. Er werden feesten gevierd, er werd Kerstmis gevierd, Drie Oktober [viering van het Ontzet van Leiden] gevierd. Hoe was dat?

G: Nee, nee. D'r werd niks gevierd.

I-1: Drie Oktober ook niet?

G: Neee! Ik kan me wel herinneren dat ik 'ns één keer of twee keer met m'n vader en moeder ben mee geweest. Naar Drie Oktober, mocht ik mee. Ik was een heel jong ventje. En dan kreeg ik – hoe noemen ze dat – een zuurstok?

I-1 en I-2: Ja.

G: Juist. Joh, dat was wat!

I-2: Waar gingen jullie dan naar toe? U zegt: "ging ik mee".

G: We gingen naar Drie Oktober, dan.

I-2: Ging u dan optocht kijken?

G: Nee, niet. Naar de kermis.

I-1: Hoe was de buurt waar u in woonde? Waren het allemaal mensen van hetzelfde zoals u, zoals uw gezin?

G: Hier?

I-1: Hier, ja.

G: Ja, de meeste wel, maar ja, d'r waren d'r ook bij die een beetje hun IQ, hun ontwikkeling, wat hoger hadden liggen als van mij en van mijn familie, van m'n vader en moeder. Want je had er een groenteboer, op de Oostdwarsgracht, en je hebt er nog.... een aardappelenhandel, een kolenhandel had je, een kruidenier had je. En die mensen waren natuurlijk effe een beetje verder als dat m'n vader was, met z'n bier en z'n simmetjes.

I-1: Maar speelde u ook met kinderen van de Singel bijvoorbeeld?

G: Van de Singel?

I-1: De Singel, ja.

G: Nee, er waren toen weinig... geen kinderen. Er waren geen kinderen op die Singel. Wel hier op de Langegracht hier, en op de Oostdwarsgracht waar ik woonde. Daar waren wel kinderen. Op de Singel niet; dat waren allemaal meer wat oudere mensen, toen ik een jaar of zeven, acht, negen, tien, elf was.

I-1: Heeft u wel eens iets van de Blauwe Klok gehoord?

G: Ja, ja, zò!

I-1: Kunt u daar eens iets over vertellen?

G: Nou, daar woonden een paar mensen, een paar mensen in die Blauwe Klok. Van Kromwijk, en nog een paar mensen, weet ik de namen allemaal niet van.

I-1: En wat voor mensen waren dat?

G: Nou, en van Teske woonde in die Blauwe Klok. Die man had postduiven, daar was ik gek op. Dan zat ik gewoon uren te wachten, tegen de muur aan, dat ie uit z'n werk kwam. Die werkte ook, geloof ik, op de Grofsmederij, die man. En dat ie die duiven los ging laten, die postduiven. Dat ie die hokken open ging zetten, dat die duiven weer omhoog gingen.

I-1: En mocht u helpen daar?

G: Nee, nee... Ja, ik mocht wel helpen in de zin van... Een doosje, of een mandje, werd achter op de fiets gezet en dan moest ik een end gaan fietsen richting Voorschoten. En dan moest ik ze daar loslaten. Dat was een training voor die duiven.

I-1: Dus u was wel een beetje aan het helpen....

G: Dat wel, ja.

I-1: Nou, dan gaan we maar eens over uw werk verder praten. U bent gaan werken met veertien jaar...

G: Dat klopt.

I-1: En...waar kwam u toen terecht? [gerinkel van telefoon op de achtergrond].

G: Ik ben terecht gekomen eerst op... Dat noemden ze de Touwfabriek, in Leiderdorp. Dat was een fabriek waar ze... op de trap, lopers... noemen ze dat lopers? (I-1: Ja) maakten, weven...

I-2: Ja, traplopers.

G: Traplopers. En daar heb ik gewerkt. En ik heb gewerkt bij mijnheer Van Zanten, op de Hoge Morsweg. Dat was... die had een weverijtje, een kleine weverijtje, die man. En dat was, geloof ik, een Joodse man, en daar heb ik een tijdje gewerkt, bij die man, Van Zanten. En op de Touwfabriek heb ik gewerkt. En waar heb ik nog meer gewerkt [onverstaanbaar].... (Fluistert) Dat weet ik niet precies meer. Veertien jaar... Bij de Houthandel, [Van] Hoeken, was een houthandel hier in Leiden. Hoeken heette dat. Moest ik bij die man wel eens naar z'n huis toe, aan de Rijnsburgerweg. Moest ik z'n tuin schoonmaken, harken, terwijl ik daar niet... dat feitelijk niet de bedoeling was. Ik moest maar helpen sjouwen met hout, hier.

I-1: Maar u had... bent naar de Haagweg geweest. Wat voor opleiding heeft u daar dan gevolgd?

G: Waar?

I-1: Op de Haagweg, nee, op de Ambachtsschool? U bent naar de Ambachtsschool geweest.

G: Daar ben ik eh... voor timmerman.

I-1: Timmerman! Maar u bent niet als timmerman gaan werken?

G: Nee, ik ben niet als timmerman gaan werken.

I-1: Dus u bent met veertien jaar in een heel ander beroep gegaan?

G: Heel anders, heel anders. Door middel van m'n vriend z'n moeder. Die had... d'r kwam altijd een kennis bij die vriend, die moeder van die vriend van me. Die kwam altijd koffie drinken. En die zei een keer: "Heb je nog mensen, jongens, nodig?" Toen zegt ie: "Ja, daar ben ik feitelijk naar op zoek". Toen zegt ze: "Nou dan weet ik er één!" Toen wees ze mijn... gaf ze mijn adres. En toen ben ik naar die man gegaan, naar de Javastraat nummer zeventig, in Leiden. Ben ik heen gegaan, en toen zegt ie: "Ja, je ken bij me komen werken". En toen was ik ook een jaar of veertien, vijftien, was ik, om bij hem te komen werken. Mijnheer Link heette die, Link [A.J. Link].

I-2: Moest u zo snel mogelijk mee gaan verdienen voor het inkomen thuis?

G: Ja, dat was wel de bedoeling. Want ik ging ook, als ik thuis was, en niet werkte, dan ging ik kolen sjouwen. Kolen sjouwen voor wat te verdienen. Niet voor mij, voor m'n moeder en m'n zusjes.

I-2: Dat er geld binnen kwam?

G: Een beetje bijleggen, ja.

I-2: Mag ik nog even vragen over de Ambachtsschool? U zei daarstraks, in het gesprek, dat u heel graag boer had willen worden. Heeft u er niet op aangedrongen dat u boer zou worden?

G: O, ja, dat heb ik iedereen verteld, de meester zelf, iedereen.... Al op de Lagere School heb ik dat al, vroeg zo'n meester wel eens aan me: "Wat wil je later worden?", zoals ze dat nu ook vragen aan kinderen: "wat wil je worden". "Ah, piloot, hè, nou, of..."

I-2: Maar dat heeft er niet toe geleid dat u boer mocht worden?

G: Nee, dat is nooit een aanbod geweest, van dat iemand zei: "Ik zal zorgen dat jij op een boerderij terechtkomt!"

I-2: Vond u dat niet jammer, toen u naar de Ambachtsschool moest, dat u een hele andere kant op ging?

G: Ja, nee, ja... Werken, hè, dat was [onverstaanbaar].

I-2: Je had niet veel te willen natuurlijk.

G: Nee, werken, dat was een onderdeel. Om het gezin mee te helpen.

I-1: Maar u begon dus in Leiderdorp met trap... traplopers te weven.

G: Ja, dat was in Leiderdorp.

I-1: Was dat zwaar werk? U was nog maar een jónge.

G: Nee, nee, dat was geen zwaar werk.

I-1: Maar dat was echt wééfwerk?

G: Ja, dan moet je aan een weefmachien staan, en die spoel – zoals ze dat noemen – die spoel die dwars....tsjoek, tsjoek [imiteert het geluid ervan]. Dat moest je in de gaten houden, dat het niet vastliep, want anders dan...

I-1: En hoe lang heeft u daar gewerkt?

G: Nou, ik niet zo lang, ik denk een jaar ongeveer. Iets meer, iets meer.

I-1: En moest u toen weg of wilde u zelf een andere baan?

G: Toen heb ik een andere baan... Toen ben ik door die moeder van die vriend, ben ik gekomen om in de bouwerij te gaan werken.

I-1: In uw eigen vak, timmerman?

G: Nee, ik ben begonnen met voegen, dus tussen de stenen in... Feitelijk, feitelijk in principe wou ik metselaar worden, maar we gaan eerst voegen leren. “En als je dat ken”, zegt ie, “dan gaan we metselen”. Maar daar is nooit wat van gekomen. Hij heb het nooit voorgesteld, nooit gezegd. D'r werd zoveel beloofd, hè; je had niks te zeggen! Je had niet veel te zeggen in die tijd, als jongetje. Je heb maar te doen wat ze zeien. En je moest altijd maar... van je ouders uit moest je altijd maar zeggen: “ja, mijnheer, ja, mevrouw”. Altijd maar beleefd blijven en netjes, en nou zeggen ze: Pff [maakt wegwerpgebaar en lacht].

I-1: En hoe lang heeft u daar gewerkt, bij... dat voegbedrijf, of bij die bouw?

G: Daar heb ik een heel tijdje gewerkt, heel tijdje gewerkt. Wel een jaar of drie, vier, denk ik.

I-1: En toen was u ongeveer zeventien, en toen zijn uw ouders gaan verhuizen?

G: Nou, mijn ouders zijn uit elkaar gegaan, toen ik zeventien was. Toen is m'n moeder weggelopen, weggegaan, niet weggelopen. Ze heb moeten lopen natuurlijk. Maar weggegaan...ja, bij mijn vader. [Echtscheiding ingeschreven 24-10-1957]

I-1: En hoe ging het toen verder? Gingen ze allemaal, allebei het huis uit?

G: Nee, ik ging met m'n moeder mee. En m'n zusjes ook.

I-1: En uw vader bleef hier wonen?

G: Die bleef hier op de Oostdwarsgracht wonen.

I-1: En waar kwam u toen terecht?

G: Bij een man die m'n moeder kon. M'n moeder kon die man en daar heb m'n moeder tijdelijk... heb ze daar gewoond en geslapen. Dat heb ze mij verteld, dat ze dat zou doen. Feitelijk dat het maar voor even was. Maar dat is niet waar, want m'n moeder is, geloof ik, wel misschien twintig, vijfentwintig of dertig jaar bij 'm gebleven. Met die twee zusjes.

I-2: En waar woonde die man?

G: Caeciliastraat.

I-2: Hier in Leiden?

G: Ja.

I-2: En bent u met uw zussen daar ook ingetrokken?

G: Ja. Ik moest mee met m'n moeder, toch?

I-1 en I-2: Ja.

G: Hoewel, mijn moeder heeft me de keus gelaten, herinner ik me nog heel goed dat ... zegt ze: "Wat je wil. Wil je bij je vader blijven of ga je met mij mee?" Ik zeg: "Nee, ik ga met u mee". Ik wou m'n zusjes hebben, bij me. Ik liet ze nooit van de steek, in de steek, nog niet.

I-1: Zijn die zusjes veel jonger dan u bent?

G: Ja, die zijn jonger maar niet... Eén is heel veel jonger, maar de andere niet.

I-1: Ja ...

G: Jaa [zucht]. Nou, kom maar, hoor [bedoelt: kom maar op met je vragen] [Lacht].

I-1: Hoe was het in de Caeciliastraat? In de Caeciliastraat, hoe was het daar wonen?

G: Nou, niet zo... Heel klein huisje, heel klein, een heel klein kamertje. Nee, dat is nou niet... D'r waren geen vriendjes, niks, niks had je daar. Aan de achterkant had je zo'n lorrenpakhuis, achter dat huis waar ik woonde. Niet dat m'n vader dat deed, hoor, maar alles... En d'r was wel een school, was er ook nog in die straat en verders ... Nee, dat was geen leuk... ik vond het niet leuk om daar te wonen. Maar ja, je moest!

I-2: Wat vond u er niet leuk aan?

G: Wat ik er niet leuk aan vond?

I-2: Ja.

G: Gewoon, omdat er niks te doen was.

I-2: Was er niks te beleven?

G: Er was geen jongen, geen vriendje, niemand had je.

I-1: U werkte toen al in die tijd?

G: Ja, toen was ik zeventien.

I-1: U werkte al een aantal jaren verder, dus u had ook niet zo vreselijk vele tijd meer om te spelen. Wat deed u verder dan in uw vrije tijd? Na het werk.

G: In mijn vrije tijd had ik ... was ik ook liefhebber van postduiven. Had ik een paar duiffies. En ik voetbalde ook, veel, in Zoeterwou [Zoeterwoude]. In Zoeterwou heb ik gevoetbald. Hoe oud ik precies toen was, weet ik niet. Ik weet wel dat ik wat duiven had, daar was ik helemaal gek op. Er staan er nog twee daar [wijst op opgezette duiven], maar ze eten niet meer.

I-2: Nee, inderdaad! [Lacht]. Die kunnen niet eten, hè?

I-1: Deed u met die duiven mee aan wedstrijden?

G: Ja, heb ik ook aan meegedaan.

I-1: Won u wel eens wat?

G: Ja, ik heb wel eens gewonnen. Ik heb wel eens gewonnen; geen auto, hoor! Je kon wel een auto winnen, nu nòg. Je ken een auto winnen, als je dat wil. Als je een hele goeie duif hebt die snel is, dan... En je hebt er op gegokt, op gepoold zoals ze dat noemen. Poolen, zoals met paarden ook. Dan kun je hele grote prijzen winnen. Maar dan moet je hele goeie, dure, goeie duiven hebben. En dat kun je dan ook nog een keer verkopen, zo'n duif, voor ik weet niet hoeveel geld.

I-1: Maar goed, u had buiten uw werk dan toch nog wel wat afleiding?

G: Ja, ja, bepaalde dingen wel ja. En ik had indertijd toen ook een meisje waar ik wel eens naar toe ging.

I-1: Toen ook al?

G: Toen ik een jaar of zeventien, achttien was, ja, had ik een meisje. Dat is algemeen bekend in Leiden.

I-1: Waar woonde ze dan? Dat meisje.

G: Nou ja, d'r vader had... dat is van Huschka. Ooit van gehoord?

I-2: Nee.

G: Huschka, nachtbeveiligingsdienst.

I-2: O ja, Huschka. Beveiligingsdienst is dat.

I-1: Waren er toen al beveiligingsdiensten in uw jeugd?

G: Ja, ik moest wel eens met hem mee. En dan moest ik schieten met een pistool. Hij had ook een bouwbedrijvenbewaking 's nachts. 's Nachts moest ie dat... En als ie dan wat hoorde, "dan", zegt ie, "dan moet je schieten, dan lopen ze wel weg, dan schrikken ze, van dat pistool".

I-1: En dat vond u leuk?

G: Ja, dat vond ik prachtig! Niet om iemand dood te schieten, hoor! Nee, dat leg niet in onze aard, in de hele familie niet. [Zachtjes] Hoewel, d'r zijn er bij... ik weet niet.

I-2: U zei daarstraks dat u een meisje had en dat dat algemeen bekend was in Leiden. Waarom was dat in Leiden bekend?

G: Ja, bekend... die naam: Huschka.

I-1: O, bedoelt u dat? Nee, ik dacht dat heel Leiden van jullie verkering wist [G en I-2 praten door elkaar].

G: Nee, dat meisje zat niet in Den Haag, of Amsterdam. Dan zou ze bekend wezen.

I-2: Ja [G en I-2 lachen].

I-1: Toen u zeventien jaar was en een ouder meisje had, toen was dat een aantal jaren na de oorlog. U bent in 1937 geboren.

G: Na de oorlog was dat.

I-1: Wat weet u van de oorlog nog?

G: Ja...daar weet ik zovéél van.

I-1: Kunt u eens wat vertellen?

G: Dat heb ik meegemaakt allemaal, dus.

I-1: Merkte u iets van de Duitsers, van de Duitsers die hier razzia's hielden?

G: Ja, hielden razzia's.

I-1: Kwam dat vaker voor?

G: Middenin de nachten vooral, hè. Kwamen ze alles ophalen. Dat heb ik daarnet verteld. Radio's, fietsen... En dan zagen ze licht branden, en dan hoorde je als jongetje, hoorde je ze schreeuwen, die Duitsers: "Licht aus!" Dan moest het licht uit natuurlijk. Dat wouen ze niet hebben, dat er licht brandde. En verders: uit de oorlogsjaren kan ik me zoveel herinneren.

I-2: Kunt u wat voorbeelden geven van wat u zich herinnert van de oorlog?

G: Nou ja, dat ik met me ... dat ik... achter op de fiets bij mijn moeder was gaan zitten en m'n zusje voorop die stang. Dat zusje, die was er ook al in de oorlog. Ja, dat meisje was er ook al in de oorlog. En wat ... en dan op een fiets met surrogaatbanden, noemden ze dat. Dat waren gewoon rubbers... rubberen banden. Daar moest m'n moeder mee fietsen. En dan ging m'n moeder de polders in, overal heen, om bollen te halen. Bollen eten en ja... ook soms schillen van aardappels. En brood moest ik vragen overal in de dorpen, in Zoeterwou, in Stompwijk, in Sassenheim, in Lisse. Of die mensen een boterham hadden voor me. Dus...

I-1: Dat was wel heel moeilijk?

G: En nare dingen vertel ik niet, maar dat wil ik wel vertellen: Ik was een keer in Sassenheim, of Lisse, zeg tegen die mevrouw... Als jongetje vertelde m'n moeder wat ik moest zeggen, vragen. En dan zei ik tegen die mevrouw: "Heb je een boterham voor mij?" Zegt ze: "Ja, die heb ik wel voor je". Meid, kwam ze terug, toen zegt ze: "Nee, dat heb ik niet, maar heb

allemaal wat aardappels, wat eten voor je. En dat ken je in de gang opeten”. In de gang. Maar ik had ... M’n moeder was nog buiten, dus ik denk: “Waar is m’n moeder dan?” Als ik in die gang blijf zitten, denkt m’n moeder: “Waar is m’n zoon, waar is m’n jongen?” Stopte ik... dat wil ik wel vertellen... Ik heb altijd, nu nog - daarom vertel ik het – nog spijt van! Dat vind ik nog erg! Ik kon het niet allemaal op, want ze gaf zovéél, op dat bord, dat ik het onder de deurmat heb geschoven, dat eten. Erg, hè?

I-1: Ja. U mocht het niet meenemen naar uw moeder? Naar buiten?

G: Nee, dat durfde ik... dat durfde je gewoon niet te vragen! [Vervolgens praat men door elkaar heen].

G: Ik durfde niet te zeggen: “Mevrouw, mag ik de rest meenemen?“, omdat ik had gezegd dat ik zo’n honger had. Hebt u een boterham voor me?

I-1: U was ook nog maar een klein kind natuurlijk. In ons voorgesprek heeft u ook iets verteld over die honger, en dat u na de oorlog weggeweest bent, om aan te sterken.

G: Ja, dat ben ik geweest, ja. Oh, daar denk ik regelmatig an! Ik had er... van de week heb ik er weer aan liggen denken. Maar die mensen zijn nu al overleden, hoor. Ben er nog jarenlang nog naar toe geweest. Die vrouw is ook ver over de negentig geworden. En dan ging ik elke keer naar d’r toe.

I-1: Waar woonde die?

G: In Vosselaar, bij Turnhout.

I-2: In België?

G: Ja. Indertijd had je op..., achter het Levendaal was er een gebouwtje waar een arts zat. En daar mocht je informatie doen of je kind in aanmerking kwam om naar... om aan te sterken, om naar een ander land toe gezonden te worden. En dat was Denemarken en dat was, weet ik het, nog een paar landen, en België ook. En toen hebben ze mij naar België gestuurd.

I-1: Alleen? Of met een zusje?

G: Nee, ik alleen. Ja, daar heb je het alweer: alleen! Zonder zusjes, zonder moeder. Jaa...

I-2: Had u heimwee?

G: Zo! Ja, dat denk ik wel ja.

I-2: En hoe lang bent u daar ongeveer geweest?

G: Nou, ik denk bijna een jaar, ik denk een maand of negen.

I-1: En waar...

G: Ik had geen heimwee, maar ik had het ook goed daar, hè, in België. Niet dat ik heimwee had naar die mensen, verdriet. Hele lieve mensen! Jarenlang ben ik er naar toe geweest, daarna. Ik alleen. Want d’r was nog een paar Hollandse jongens die in dat dorp hebben

geleefd, toen, gewoond, bij andere mensen. En die zijn nooit meer geweest bij die mensen, die jongens, die Nederlandse jongens. Eén van Beij, heette die, een Beij en, ik dacht, Verhagen, nog één. Twee jongens.

I-2: Maar u bent nog jarenlang naar die mensen toe geweest?

G: Jarenlang! Met een bos bloemen ging ik er dan weer heen. En dat vonden ze prachtig, jongen!

I-2: Dat waren een soort pleegouders van u, kun je haast wel zeggen?

G: Zo moet je het een beetje zien.

I-2: En waren ze goed voor u?

G: Zo!! Zo, te goed! Ik was een schoffie, hè. En – dat heb ik al verteld, al eerder – ik lag te vechten met die Belgen. Dan zeiden die Belgen, die jongens: “Hé, rare Hollander, rare...” En daar kon ik niet tegen. Ik ging gelijk meppen.

I-2: Gelijk op de vuist! [Lacht].

I-1: Maar u bent wel zwaarder van gewicht teruggekomen naar Nederland? Dikker, zal ik maar zeggen.

G: Ja, goed aangekomen wel, ja.

I-1: En toen kwam u weer thuis. Hoe ging dat dan?

G: Dan weet je niet wat je ziet. Dan denk je: Oh, wat is het hier klein! Is het huis, het huis kleiner gemaakt? Ik was ruimte gewend daar; het was een soort boerderij waar ik leefde, bij die mensen. Dan dacht ik: Tsjee, wat is het klein geworden hier! En ja... Het gaat niet zo door je heen, hè? Dan denk je: Ja... Als ik mijn moeder en mijn zusjes weer zag, dan was ik tevreden. Was ik weer gelukkig, een beetje. Maar daar, bij die mensen, was ik ook gelukkig, hoor! Heel lief, een hele lieve vrouw, té lief. Want ik kreeg nooit geen waarschuwing of zo, geen standjes. En dat had ik wel nodig. Dat had ik thuis niet bij mijn vader of moeder hoeven te doen.

I-1: Bent u daar ook naar school geweest?

G: Ja.

I-1: Op de Belgische school?

G: Ja, ja.

I-1: En hoe ging dat?

G: Niet zo. Die stuurde me ook elke keer naar buiten, die leraar. “Ga jij maar naar... buiten staan”.

I-1: Maar toen u in Nederland weer terugkwam, moest u hier ook weer naar school. Kon u zich weer aansluiten bij de klassen? Was u op hetzelfde niveau of scheelde dat heel veel? Was u achtergebleven, was u vóór met leren?

G: Nee, hetzelfde een beetje. Hetzelfde, eerder een beetje achter, terug, als vooruit. Want ik kon ze in het begin natuurlijk – dat is ook logisch – ook moeilijk verstaan natuurlijk. Ik begreep het niet allemaal zo, als jongetje uit Leiden vandaan. Maar: “Allez manneke, ge motte naar buiten toe”. [Imiteert Vlaams]. Dat weet je wel, zeker?

I-2: Ja, het Vlaams kon u niet goed verstaan?

G: Nee, ik kon dat niet. Dus dan heb je al een achterstand, als je dat de eerste twee, drie maanden niet kan verstaan.

I-1: Dat is ook zo.

I-2: Weet u nog hoe u daar naar toe gebracht bent?

G: Met de bus.

I-2: Met een bus. Met andere kinderen?

G: Ja, ook met andere jongens. En voor het eerst toen door de Maastunnel heen. Nou, dat was wat, joh! Was een belevenis, als jongetje, met een bus door de Maastunnel heen.

I-1: Schreef uw moeder u ook brieven?

G: Nee, en ik ook niet.

I-1: Ook niet. Dan was het toch wel een hele aparte thuiskomst. Dan moest je toch weer helemaal wennen, lijkt mij.

G: Ja, ik paste me... Waarschijnlijk paste ik snel me eigen weer aan, hoor, aan alles. Als ik - nogmaals, dat heb ik al een paar keer gezegd – als ik m'n moeder en mijn zusjes maar weer zag, was ik wel weer gelukkig en tevreden. En hoe de aanpassing was op school, dat interesseerde me geen fluit.

I-2: U was erg gehecht aan uw eigen moeder en uw zusjes?

G: En nog!

I-2: Nog steeds.

G: Nog! Want ik heb een zusje in Koudekerk wonen, en ik heb een zusje – al meer dan veertig jaar, vijftig jaar – in Afrika wonen.

I-2: Aha. En waren uw vrienden hier nog, toen u terugkwam uit België?

G: Ja, die waren er nog wel, maar ja, die waren inmiddels ook al wat ouder, of die werkten, of weet ik wat. Of waren ook verhuisd, of gedaan. Daar lette ik allemaal niet zo op.

I-1: Heeft uw familie, ooms, tantes, verder nog last gehad van Duitsers? Zijn ze nog weggevoerd naar Duitsland?

G: Uit de familie vandaan? Ja, die zijn wel eens afgevoerd, uitgevoerd, maar die zijn teruggekomen.

I-1: Die moesten werken in Duitsland verder?

G: Ja.

I-1: Uw vader ook?

G: M'n vader ook. Die moest naar... heeft moeten graven – hoe zeg je dat - loopgraven moeten graven.

I-1: In Nederland of in Duitsland?

G: Hier in Nederland. En ooms en broers van 'm die zijn in Duitsland geweest. Waarvan een paar broers... één broer ook, die had nog maar twee vingers. Die waren... die zijn er afgevroren. Door de sterke kou was dat. En ik denk zelf... En dan zei m'n vader wel eens: "Een broer van m'n, ome Piet, die oom, die is vingers kwijt door de kou. Die heeft in Duitsland gezeten. Ik denk: Ja, je ken mij nog meer vertellen. Toen was ik inmiddels al veel ouder. Maar toen heb ik een man gesproken, die heette Gijsman. En toen vertelde ik het tegen 'm. En hij zei tegen me: "Ja, dat klopt, ik heb ook in Duits... in Rusland gezeten. Dat is waar wat je vader zegt".

I-1: En moest uw vader naar Rus...moest uw oom, of uw vader ...

G: Ja, m'n oom.

I-1: Moest die naar Rusland?

G: Ja, d'r werden er toen allemaal afgevoerd, veel heel jonge mannen. Naar Duitsland, of naar Rusland.

I-1: Naar Duitsland weet ik wel. Maar Rusland heb ik nog nooit gehoord.

G: Ja, hoor, er zijn veel mensen, veel jonge mannen die in Duitsland of in Rusland hebben gezeten.

I-1: Was dat dan al in het begin van de oorlog, 1942 of 1943?

G: Ja, dat zou kunnen.

I-1: Dus in het begin van de oorlog, vroeg in de oorlog. Maar ja, goed, dat ...

I-2: U vertelde nog over de hongerwinter, hè. Dat ... jullie hebben ook regelrecht honger gekend? Omdat jullie op voedseltocht moesten...

G: Vandaar dat ik naar België ben gestuurd! Ik had al "zo'n buikie" en ik kreeg een groter hoofd. Hongeroedeem!

I-2: Maar u zelf bent dus gaan aansterken, maar hadden uw zusjes dat niet nodig?

G: Ja, ook, maar daar kon ik toch niets aan doen! Daar kon ik toch...

I-2: Maar ik bedoel: die zijn dus niet uitgestuurd naar...?

G: Nee, die zijn niet weggestuurd, die zijn bij mijn moeder gebleven. Maar die waren nog eens veel jonger als ik, hè. Die kon mijn moeder kwalijk zo loslaten en zeggen: "Nee, je mag meegaan".

I-2: Die waren eigenlijk te klein ...?

G: Te klein om mee te nemen. En niemand vroeg daarnaar ook: "Hoe oud zijn ze, en moeten ze ook?" Nee.

I-2: Kunt u nog iets herinneren van de bevrijding van Leiden?

G: Maar dat ene meisje, dat was nog niet in de oorlog, hoor. Die andere wel, dat zusje onder me, die heb de oorlog ook meegemaakt, met mij.

I-2: Maar het jongste zusje dus niet?

G: Nee, die niet.

I-2: Kunt u zich iets herinneren van de bevrijding van Leiden?

G: Ja.... niet zo veel.

I-2: Nee? Dat de Canadezen hier kwamen...

G: Nee, want ik mocht niet weg, hè. M'n moeder zei: "Je blijft hier, hoor!" Of wat er ook gebeurde.

I-2: U mocht niet gaan kijken?

G: Nee, ik mocht niet weg van m'n moeder. Maar ik ging wel eens stiekem kijken. Een beetje stiekem [onverstaanbaar], maar dan probeerde ik zo snel mogelijk weer terug te zijn.

I-1: Maar u was toen ook maar acht of negen jaar, hè?

G: Ja. En toen ging ik op een turfschuit zitten, bij de Beestenmarkt. Daar bij het Lidotheater, dat water wat je daar hebt. Ging ik op een turfschuit zitten, en toen waren de Duitsers aan het dreggen. Aan het dreggen, want er was waarschijnlijk een Duitser... Je had daar een oor [krul], zo'n wc buiten staan, gemetselde wc. En die is waarschijnlijk met z'n dronken kop het water in gelopen. En – dat vergeet ik nooit – zie ik iemand dat touw ophalen, zit die haak zó in z'n neus!

I-2: Ach, jeetje!

G: Dood.

I-1: Gaan we verder met uw werkzame leven. U was zeventien jaar en bij welk bedrijf werkte u toen?

G: Toen ik zeventien was? [stilte]. Even denken: heb ik opgenoemd. Die houthandel, of bij die weverij in Leiderdorp, of bij die man waar ik in de bouw zat. Ja, ik denk dat ik al, misschien al in de bouw bezig was. Pas.

I-1: En toen u in de bouw begonnen bent, bent u toen uw hele leven verder in de bouw gebleven?

G: Ja. M'n hele leven. Tot voor een jaar geleden ben ik gestopt.

I-1: Dus uw hele werkzame leven was in de bouw. En heeft u daar altijd werk in gehouden?

G: Ja, want ik ben onderaannemer geweest, aannemer geweest. In de bouw. Dus ik heb m'n leven lang werk gehad.

I-1: Dus d'r was geen... niet een tijd van slapte?

G: Dat had ik wel eens, maar ja, dan had ik een paar maanden later, of een half jaar later, weer veel werk soms. Dat is altijd, hè, met bedrijven, met winkels, met weet-ik-wat hoe je het noemen wil. Zo bulken ze van het werk en zo hebben ze niks meer. En zo hebben ze...

I-2: Maar hoe ... hoe werd u onderaannemer in de bouw? Want u bent als voeger begonnen, hè? Zei u.

G: En metselwerk, aangeleerd.

I-2: Maar u heeft dus carrière gemaakt in de bouw?

G: Ja, zeker weten!

I-2: En hoe kwam dat, hoe kon dat?

G: Door... doordat iemand mij geholpen heb. Die heb gezegd: "Ik zal je het nodige leren". Die man is drie ... honderd en drie geworden.

I-2: Zo!

G: Honderd en drie. En die heb mij alles bijgebracht, hoe ik het moest doen. Daarvoor kon ik het nog niet helemaal honderd procent, maar die heb mij alles bijgebracht.

I-2: Alles wat bij de bouw komt kijken?

G: Ja. Hij zei: "Je moet zo doen, zo doen, dat doen". En ik heb héél lang als onderaannemer, als aannemer voor Du Prie gewerkt, een aannemer uit Leiden.

I-1: Ja, die naam die ken ik.

G: Dat is een hele grote aannemer uit Leiden. En die wou me altijd maar graag hebben, die man.

I-1: Goed, u was dus zeventien jaar, en u bent in de bouw gaan werken. U heeft het ... het vak in de praktijk geleerd?

G: Ja.

I-1: Als u onderaannemer... u hebt daarvoor een aantal jaren nodig gehad om echt onderaannemer te worden. Heeft u daar nog cursussen voor gevolgd? Of heeft u alles van die mijnheer...

G: Alles van 'm geleerd! En veel van die leer... van die oude man geleerd.

I-1: En ... wat hield dat in, onderaannemen? Begon u aan nieuwbouw of restaureren van panden?

G: Als voeger/metselaar. Als voeger/metselaar begon ik.

I-1: Begonnen. En daar moest je toch een bepaalde vakkennis voor hebben?

G: Ja, dat leerde die man van mij me allemaal, die ouwe man van honderd en drie. Die zei: "Kijk, je moet zo doen, zo doen, opletten en dan...". En als ik het dan verkeerd deed, dan ging die soms wel tekeer tegen me, maar ja.... "Jongen, je moet opletten!"

I-1: Maar ik heb dus gekeken naar voegen. Er zijn wel tien verschillende manieren om een huis te voegen. Weet u daar iets van? Kunt u daar iets over vertellen? Je hebt allerlei soorten voegen. Je hebt ... je had erbij ...

G: Je hebt gewoon... niet tien, maar twee heb je d'r. Gewoon voegwerk, zoals je hier tegenaan kijkt, tegen die muren [wijst naar muur in kamer]. Gewoon, dat is het gewone voegen. Maar je hebt ook nog snij- of knipwerk, noemen ze dat. Dat is met latjes en mesjes. Dan snij je die voegjes helemaal zo [gebaart met handen]. Dat is de tweede manier. Maar verder zijn er zoveel mogelijkheden. Je ken zó zelf dat voegwerk maken, of een beetje anders nog, ... Maar dan kom je wel aan tien, maar in principe bestaat het maar uit twee dingen. Zo, dit [wijst op muur] en dat snij-knipwerk.

I-1: Dat is dat wat er een beetje bovenop ligt?

G: Juist, juist.

I-1: Als je oude panden wilde restaureren, had je andere specie nodig dan voor de moderne bouw, toch?

G: Ja, natuurlijk, natuurlijk. Het is allemaal verschillend. Je hebt te maken met... Als je een restauratie doet, moet je kijken eerst – als je gaat restaureren – wat het daarvóór geweest is. Wat voor specie, wat voor... wat ze gebruikt hebben. En dan ken je het namaken, en ken ik het ook zo maken.

I-1: En wat gebruikten ze vroeger voor die oude panden, wat voor specie?

G: Heel vroeger gebruikten ze - hoe noemen ze dat - specie in de rot zetten, in het zand, in de aarde. Dat lieten ze dagen rotten, dat specie, en dan gingen ze het er uit halen weer, uitscheppen. En dan gingen ze d'r mee voegen.

I-2: Dat was de ouderwetse methode?

G: Ja, ouwerwetse methode.

I-1: Heeft u daar ook nog mee gewerkt?

G: Ja, ja. Ik heb ook gemaakt... ik heb ook geleerd houten steigers te maken. Steigers maken van hout. Terwijl ik de laatste jaren allemaal met die pijpen, met dat stapelen... Dat is zo klaar.

I-1: Dat hout, dat houtwerk, hoe ging dat?

G: Dat is zwaar, hoor! Dat zijn houten palen allemaal. Moet je overend zetten en vastbinden natuurlijk.

I-1: Werd dat met touw vastgebonden?

G: Ja, met touw vastgebonden.

I-1: En dan, hoe verder? Planken d'r bij?

G: Ja, ook.

I-1: En waren er beschermingswanden, of kon je d'r zo af vallen, van die steigers?

G: Je kon d'r zo af vallen.

I-1: Dus het was een beetje riskant werk, om heel...

G: Ja, dat was ook gevaarlijk werk, maar ja...

I-1: Was in die tijd zo.

G: Je deinsde nergens voor terug.

I-2: U bent... er is u nooit iets overkomen in de bouw?

G: Ja, ik ben wel 'ns gevallen, maar niet echt dodelijk. En ik heb ze wel eens dood zien vallen.

I-1: Maar waren er toen in de tijd dat u werkte al vakbonden die daar op letten? Op betere arbeidsvoorwaarden?

G: Ja, dat had je wel 'ns. Later, veel later, in de jaren zestig, zeventig, kwam er wel eens iemand van de vakbond kijken of de steiger veilig was en of je zelf ook veilig werkte. Dat gebeurde wel eens, later! Maar niet toen ik heel jong was.

I-1: Eh, even kijken, wat wilde ik verder nog vragen.

I-2: U bent dus (valt I-1 in de rede), o, sorry, ga je gang.

I-1: Hebt u nog met kalkmortel gewerkt van...?

G: Ja.

I-1: En dan... Ik heb hier staan: je hebt knipvoegen en snijvoegen.

G: Ja, dat zei ik net al.

I-1: Dat zei u ook. Die had je dus verder. En die oude voegen die werden met kalkmortel gedaan, en de nieuwe voegen die werden met modernere...

G: Met zand en cement.

I-1: Ja, en dat soort dingen. Had je ...

G: Dat is verschillend, hè?

I-1: Had je, behalve troffels, nog andere apparatuur nodig om te kunnen werken?

G: Waarvoor?

I-1: Je had troffels...

G: Ja, een truffel.

I-1: Had je nog meer apparaten om ... Of was het alleen een plankje en...

G: Een truffel en een klaphamertje, en een sabel, zoals ze dat noemen, om stenen soms op maat te hakken en te doen. En ... Maar verders was het alleen maar truffelen. [Licht]. Telefoon [hoort telefoon overgaan in de keuken].

I-1: En toen u... dat was uw begin, hè. En toen u zelf aannemer was, werd het werk toen wat gevarieerder?

G: Nee, niet zo. Wel gevarieerder om met mensen om te gaan en te, de boel te bespreken en te doen. En ik heb veel gewerkt. Aan alles, aan ziekenhuizen heb ik gewerkt, overal, aan hoffies veel. Voor die aannemer, Du Prie. Hele, hele ouwe geb... gevels, ouwe huizen allemaal ook, joh. Helpen ook, soms wel een beetje met slopen, en dan weer opnieuw inmettelen. En dan weer doen. Ik heb ouwe gebouwen helpen mooi maken in Leiden.

I-1: Vond u het mooi werk om te doen?

G: Ja. Ik zou het nog willen!

I-1: En Du Prie, was dat een goeie baas?

G: Du Prie? Ja, een hele goeie! Die begreep mij. En ik begreep zijn. Hij is inmiddels overleden. Hij leg aan het Groene Kerkje in Oegstgeest, noemen ze dat zo?

I-1 en I-2: Ja.

G: Daar heb ik ook nog weer gewerkt, aan dat Groene Kerkje. En dan wist ik dat ie daar begraven was en dan ging ik effe kijken hoe het er bij staat, bij hem. Een hele fijne baas was dat. Hij woonde in Warmond, aan een boerderij. Hele grote... aan de Lee [Lede], aan de

Warmonder Lee. Hele mooie, hele mooie boerderij had ie. En daar is ie van de trap af gevallen. Dood!

I-2: Ach, jee!

G: In z'n huis.

I-1: Met hoe... met hoeveel collega's werkte u dan vaak?

G: Ik had personeel, hè, zelf.

I-1: Zelf.

G: Ja, een stuk of drie, vier.

I-1: En hoe ging dat met de salarissen? Was het heel ingewikkeld om belastingafgifte, belasting af te dragen, en zo?

G: Dat moest ik allemaal afdragen. Ik heb ook belasting moeten betalen.

I-1: Dat hield u allemaal zelf bij?

G: Hè?

I-1: Dat hield u allemaal zelf bij?

G: M'n vrouw hield dat bij.

I-1: O, uw vrouw hield dat bij!

I-2: Die hield de administratie bij?

G: Die dee alle administratie.

I-1: Dus dat ... Nou, dan zijn we bij het feit dat u getrouwd bent, hè? In welk jaar bent u getrouwd?

G: Nou ga je me wat zeggen. Wanneer ben ik nou getrouwd precies? Ik ben getrouwd, maar wanneer was dat nou, joh? Ik dacht in 1969, dacht ik. Dat weet ik niet zeker. Dat weet ik niet meer.

I-2: Hou oud was u toen, weet u dat, toen u trouwde?

G: Ja, was ik één ... vierentwintig.

I-1: Dan is het 37, 57, 61... 1961.

G: Klopt wel.

I-1: Eh... hoe heeft u uw vrouw leren kennen?

G: In... ik was militair in Den Haag aan de Alexanderkazerne. En ik zal... daar had je een – hoe noemen ze dat nou... Je had daar een gebouw voor militairen, die bij...

I-1: Militair tehuis?

G: Juist! Daar ken ik effe niet op komen. Die had je daar, in Den Haag, had je die. En daar heb ik ze een keer gezien. En heb ik een afspraak met haar gemaakt, in Den Haag, in de stad. En daar was ze, en ik dacht: Die komt nooit natuurlijk! Maar ze kwam wel. En dat... die heb ik daar leren ... Maar die zat bij de Marine, dat was een MARVA.

I-2: Een Marva! Zo!

G: En ik was bij de Landmacht, dus ik had een groen pak an en zij een blauwe.

I-2: U was daar voor uw dienstplicht, mijnheer Koster?

G: Ik weet niet....een fotootje...o, dat fotootje is weg zeker [kijkt naar wand waar foto's hangen].

I-1: U was daar in militaire dienst?

G: Zie je 'm nou? [kijkt nog steeds of de betreffende foto er hangt].

I-2: Nee, hij hangt er niet.

I-1: Er hangt wel een sportfoto, maar geen...

G: Nee, geeft niet.

I-2: Was u daar voor uw militaire dienstplicht?

G: Ja. Op de Alexanderkazerne.

I-1: Welk onderdeel?

G: Bij de Landmacht.

I-1: Hoeveel jaar?

G: Hoeveel jaar? Toen? Ik dacht twee jaar, effe goed meer als twee jaar.

I-1: En hoe is dat u bevallen? [Stilte]. De discipline?

G: Ja, dat beviel me wel. Dat had ie gauw door, die kaptein, wat ik moest doen. Ik ben al die tijd, veelal in die jaren, schietbaancorveeër geweest. Op de Waalsdorpervlakte werd er geschoten met pistolen, en met geweren. En daar hebt ie mij voor aangewezen. Maar vooral dat niet alleen. Ik zeg: "Want ik moet ook op tijd weer naar de trein of naar de bus toe. Want ik moet 's zondags met m'n zusje naar de kerk. Die moet ik meenemen naar de kerk". Dus. Maar daar, op die Waalsdorpervlakte, heb ik een hele tijd gewerkt. En moest ik die hoge mannen, officieren, moest ik begeleiden. Moest ik aanwijzen hoe ze schoten op die schijven. Of ze hoog schoten, goed schoten, of slecht. En ik kon het aanwijzen met een stok, hè. En op een gegeven ogenblik moest ik dan uit die kuil komen, waar ik aan had gewezen. En dan vroegen ze of ze die kaart mochten zien, waar ze op geschoten hadden. Ik zeg... Maar daar heb ik de hele tijd... Anders had ik in die kazerne moeten blijven. Rotbaantjes gehad. Auto's schoonmaken, dit, accu's vullen, dit, dat, dat.

I-1: Maar dit was het werk wat u graag deed?

G: Wat mij beviel. Want ik moest ook een hele tijd eerst door de duinen heen lopen, bal omhoog trekken. Dat betekent dat, dat de mensen moesten opletten of dat er geschoten werd, dat er schietbanen waren. En als je... En je had een hele hoop.... Meren had je daar liggen, bij die Waalsdorpervlakte, dat water zo helder, zo mooi! Je zag zo de vissen zwemmen. Maar dat is mooi, hoor, daar, was dat. Die baan heb ik gehad. En enfin, daar ben ik die man altijd dankbaar voor. En ik meen dat ie Van der Haar of Ter Haar heette. Maar dat weet ik niet meer precies.

I-2: Hoe heette dat werk wat u deed? Schiet... en hoe ... U noemde het...

G: Schietbaancorveeër.

I-2: Schietbaancorveeër. Ik verstond het net niet goed.

I-1: En daar heeft u uw vrouw leren kennen. En dus was ze Hagenese?

G: Nou, oorspronkelijk kwam ze uit Nijverdal, uit Nijverdal. Maar ze heb in Den Haag... toen woonde ze in Den Haag, toen ik ze heb leren kennen. Bij mijn schoonmoeder. Nah, nah [onverstaanbaar, imiteert Haags dialect].

I-1: Hoe?

G: Nah, nah.

I-2: [lacht] Het Haags. [I-1 en I-2 lachen].

I-2: Hoe lang hebben jullie verkering gehad?

G: Tot m'n ... tot m'n ... tweeënveertigste jaar ongeveer.

I-2: Nee, u zei... Bedoelt u, getrouwd geweest?

G: Ja.

I-2: Maar u... ik bedoel: hoe lang hebben jullie verkering gehad voordat jullie trouwden?

G: Ja, dat weet ik niet.

I-2: Dat weet u niet meer?

G: Ik denk misschien een paar jaar. Zoals het gebruikelijk overal gaat, een paar jaar en dan...

I-2: En werd u geaccepteerd door haar ouders?

G: Ze had alleen nog een moeder.

I-2: Ze had alleen een moeder nog. En die...

G: Want die vader had viszaken, in Den Haag en in... en in België, had ie viszaken. En familie van ons stonden altijd nog, altijd ook buiten, met vis. Op de Laan van Nieuw

Oostindië en daar, en bij Vroom en Dreesmann in Den Haag, en weet ik het. Ze zaten in een vishandel.

I-1: Even kijken... U bent getrouwd, en we hebben net uitgerekend dat dat ongeveer 1961/1962 geweest moet zijn.

G: Zo ongeveer.

I-1: Waar... Was u toen met uw vrouw allebei uit militaire dienst?

G: Nee, ik ben er eerder uitgegaan als zij.

I-1: Zij is nog...?

G: Zij is later... En ze hebben ook gevraagd of ze wou, of ze kon blijven. Want zij had een goed salaris, hè, bij de Marine. Daar kon ik met me 1,10 gulden per dag... Ik kreeg niks! Weinig. Maar zij kon blijven. En dan was het een behoorlijk salaris. Maar dat hebben we besproken, en ze keek me dan an, zegt ze: "Wat moet ik dan doen?" Ik zeg: "Nou, als ik jou was zou ik er uit gaan. Dan ga je maar werk zoeken". En toen heb ze werk gevonden, in Den Haag, aan het Gerechtsgebouw. En bij Vroom en Dreesmann heeft ze gewerkt.

I-1: Maar waar woonde u dan in die tijd?

G: Op de ['s-]Gravenzandelaan.

I-1: In Den Haag?

G: In Den Haag ja. Bij m'n schoonmoeder.

I-1: Wat deed u dan in Den Haag?

G: Ik deed niks in Den Haag. Ik woonde in bij d'r.

I-1: O, u...

G: Zij in Den Haag. Zij woonde in Den Haag.

I-2: Maar u zei net: u bent op de Gravenzandelaan gaan wonen bij uw schoonmoeder in? Daar bent u ingetrokken?

G: Ja, later. Eerst nog gewoon allebei apart, zij bij d'r moeder en ik bij m'n moeder. Later ben ik bij m'n schoonmoeder gaan wonen. Niet bij mijn schoonmoeder, maar in het huis van m'n schoonmoeder.

I-1: Maar wat deed u dan daar in Den Haag?

G: Toen was ik... zat ik in de bouwerij nog.

I-1: O, in de bouwerij. In Den Haag?

G: Nee, maar d'r was overal werk, in Leiden. Ik ging met de trein mee van Den Haag naar Leiden. En dan had ik hier in Leiden nog een fiets staan, en dan ging ik zo, naar Oegstgeest, waar ik moest werken, of in Leiden, of weet ik wat.

I-1: Juist. Nou, u bent getrouwd en u bent toch op een gegeven moment in Leiden terecht gekomen?

G: Ja, zijn we weer terug. Kon ik een huis kopen, in de Floresstraat [nr. 37], een zijstraat van de Lage Rijndijk. Kon ik een huis kopen. Die heb ik toen gekocht en zijn we daar met z'n tweetjes gaan wonen.

I-1: Was u toen al onderaannemer?

G: Ja, ja.

I-1: En uw vrouw, heeft die toen in die tijd ook nog gewerkt?

G: Ja, die heb gewerkt bij Felicitas. Heet dat zo?

I-1: Ja.

G: Dat is cosmetica, zoiets?

I-1: Nee, dat zijn cadeaudozen voor mensen die baby's krijgen.

G: Zoiets ja. Daar heb ze gewerkt. En nog een paar dingen heb ze gedaan, in Leiden.

I-1: Ja. Heeft u misschien ook kinderen gekregen?

G: Ja, drie.

I-1: Drie. Hetzelfde als uw ouderlijk gezin.

G: Twee meisjes en een jongen.

I-1: Nou, over uw werkzame leven ... U bent onderaannemer geweest. Dat betekent dat u personeel had. Die kregen een salaris uitbetaald. Waren die ook lid van een vakbond, en hoe vond u dat?

G: Wat, die jongens die bij me werkten?

I-1: Ja.

G: Nee, ze waren geen lid van een vakbond. En als ze dat wel waren, dat weet ik niet. Daar had ik het nooit over. Die vakbonden, dat vond ik maar...

I-2: Vond u niks?

G: Dat is nog zo. Ik vind het niks.

I-1: Maar u.... Kijk, de wetten werden in die tijd wel strenger. De veiligheidsvoorschriften werden allemaal strenger. Heeft u daar last van gehad, van mensen die kwamen controleren of de arbeidsvoorwaarden voor uw personeel...

G: Ja, de Arbeidsinspectie.

I-1: Ja, die kwamen?

G: Ja, die kwamen regelmatig kijken. En niet naar mij, maar of op de bouwrij de liften goed waren, en of alle steigers goed waren gezet, en of... Ja, die kwamen wel eens kijken. En maakten wel eens een opmerking als het niet goed gedaan was. Die deden er wel eens wat aan, en dat heeft met die vakbond te maken natuurlijk. Ja, ik begrijp je wel. Ik snap het wel.[Licht].

I-1: Nou, het heeft z'n goeie kanten, maar het kan voor een werkgever ook z'n slechte kanten hebben. Maar voor het personeel heeft het vaak de goeie kanten, toch?

G: Daar is het goed voor.

I-1: Eh...

G: Ja, kom maar! [bedoelt: kom maar op met je vragen].

I-1: Hoe was het leven in de Floresstraat? In de omgeving, hoe was de buurt? In de Floresstraat, waar u bent gaan wonen.

G: In de Caeciliastraat?

I-1: Nee, in de Floresstraat, de straat waar u bent gaan wonen.

I-2: Waar u een huis gekocht heeft.

I-1: Hoe was het leven daar?

G: Op de Lage Rijndijk? Ja, wel leuk.

I-1: Hoe waren de sociale contacten daar?

G: Niet zo, maar ik leefde op mijn manier, hè, met m'n vrouw, en twee kinderen. En m'n duiffies, postduiffies. Enne.. ja... En verders praatte ik gewoon met de burens, met mensen, vooral die buurman. Ik had een hele ouwe buurman wonen. [M.C.] Hoppenbrouwer heette die man. En daar praatte ik toch nog wel eens mee. Dus.

I-2: Vond u het een prettige buurt om in te wonen?

G: Ja. Dat noemen ze "De Kooi", hè. Daar woont een dochter nou van me.

I-2: Aha.

G: In De Kooi.

I-1: Hoe was het winkelaanbod in die tijd, in die buurt?

G: [Zucht]. Schuin aan de overkant hadden we een schoenmaker, maar dat had je niet [onverstaanbaar]. Alleen maar op lopen. Maar d'r was ook een kruidenier, in de Floresstraat.

Op die hoek van de Timorstraat en de Floresstraat. Een kruide... En daar ging mijn vrouw altijd boodschappen dikwijls doen. Vriezema heette die man [fa. Friesema, Formosastraat 12]

I-1: En dat was de enige winkel in die tijd?

G: Ja, daar wel. En op de Lage Rijndijk had je dan... Als je die straat uitliep naar de Lage Rijndijk toe, dan had je ook wel wat winkels. Had je een slager en een melkboer en weet ik wat allemaal wat.

I-2: U heeft ook nog verteld dat u lid bent geweest van een judovereniging. Was dat in die tijd?

G: Op een judovereniging?

I-2: Ja.

G: Ik heb heel lang aan judo gedaan, hè?

I-2: Hoe oud was u toen u daarmee begon?

G: Ik denk dat ik een jaar of achttien, negentien was. Te laat!

I-2: Ja?

G: Daar zijn de foto's [wijst op foto's aan de muur], zie je dat?

I-2: Ja, die foto hebben wij gezien.

G: Ja, ik was te laat eraan begonnen.

I-2: U had het jonger moeten gaan doen?

G: En toch ben ik kampioen van Zuid-Holland geweest.

I-2: O, ja?

G: Ik was best wel goed er in, maar ik had er heel veel jonger aan moeten beginnen. Met judo, of aan zwemmen, noem maar op wat voor sport. Moet je al een jaar of zes, zeven zijn, acht. Dan moet je al er mee bezig zijn.

I-2: Je moet van jongs af aan het eigenlijk al gaan doen. Maar u bent... U was toen al wat ouder toen u dat ging doen.

G: Te oud feitelijk.

I-2: Maar u heeft dat jarenlang gedaan?

G: Ja, heel lang, tot m'n vijf-, zesendertigste jaar. Heel lang.

I-2: En hoe heette die vereniging?

G: Aad Polane. [Sportschool Aad van Polanen in Leiden]

I-2: Aad Polane, o, ja, ja.

G: En wie ik ook goed gekend heb, dat was Aad van der Luit [bekend raadslid, columnist en sportliefhebber in Leiden]. Die is overleden. Die heb ik ook goed gekend, heb ik mee gejudood.

I-2: Daar heeft u mee gejudood. Ah.

G: Die heb nog les van mij gehad, toen. Maar later werd hij zelf heel goed!

I-2: Maar u gaf zelf ook les in judo?

G: In de taptoe [optocht van sportverenigingen op de avond van 2 oktober, onderdeel van de Drie Oktoberviering], in de optocht is ie nog mee gelopen, Aad van der Luit [onverstaanbaar] foto van 'm.

I-1: Ja, klopt.

I-2: Maar gaf u zelf ook les in judo?

G: Ja, vooral bij jeugd. Jongere kinderen, meisjes en jongens. En daar stuurde ik er wel eens wat... één weg, een heel enkele keer. Dat heb te maken met omdat ik ook wel eens weggestuurd ben, op sport en op school vroeger en weet ik wat. Maar ik stuurde wel eens weg. En dan kwam de volgende week die moeder mee, hè. [Spreekt Leids:]: "Juh, wat heb je nou gedaan, juh? Heb je m'n dochter weggestuurd?" [Lacht].

I-2: En dan? [Lacht].

G: Dan zei ik: "Ja, dat is vervelend. Ik heb 'm een paar keer gewaarschuwd, maar hij luistert niet". Zegt ze: "Nou, bij mij luistert ie altijd wel, hoor". Ik zeg: "Ja, bij jou wel, maar bij mij niet". Ik zeg: "Dan moet ie wegwezen. Anders gooit ie de hele boel in de prak".

I-2 en I-1: Ja.

G: Juist!

I-1: Was dat een bijbaantje van u? Dat judo?

G: Nee, daar verdiende je niks mee. Ik heb wel eens vrijstelling van contributiebetaling, maar niet dat het geld opleverde.

I-1: Uw vrouw, heeft die nog gewerkt na haar huwelijk?

G: Na haar huwelijk? Jawel heb ze ook nog wel gewerkt.

I-1: Bij Felicitas.

G: Ja, daar heb ze bij gewerkt.

I-1: En nog verder?

G: Weet ik niet meer. O ja, bij mevrouw Lagas in de huishouding. Ergens daar bij de Lammenschans, daar ergens. Maurius Treublaan [Melchior Treublaan], weet ik hoe dat heet daar. Ja, daar heb ze ook gewerkt. En bij mevrouw Lagas in de Groenesteeg, daar heb ze ook in de huishouding gewerkt. En... nou, ze deed altijd ook wel d'r best.

I-1: Dus u.... eigenlijk, financieel gezien, had u een goed leven met twee banen.

G: Nou, goed ... maar ik kon ervan rondkomen. Want die kinderen ...

I-1: Maar u had een huis gekocht ...

G: Ja, juist, en de kinderen zaten op school en je weet... [maakt gebaar dat dat geld kost]. Aan kleding en dingen.

I-2: Dat kost het nodige natuurlijk, hè?

G: Of heb je geen kinderen?

I-2: Ik heb geen kinderen.

G: En u [kijkt I-1 aan] ook niet?

I-1: Ja.

G: Dus dan weet je het toch wel?

I-1: Dat weet ik wel.

G: Wat dat kost.

I-1: Ja. Had u, behalve uw duiven en de judo... Ging u wel eens uit met uw vrouw?

G: Nooit. Een hele enkele keer. Als ze zo op de duivenclub een feestje gaven, ergens bij het Rapenburg in een zaaltje. Of er iets was, dan nam ik ze wel mee. Maar ze was niet zo meegaand. Ze zei meestal: "Ga jij maar een keer". En als ik thuis kwam, dan zei ze: "En, was het gezellig?" Ja, een bijzondere vrouw was het.

I-1: Ja?

G: Zeker weten! Ze...helaas zijn we uit elkaar gegaan. Enne, ja...

I-1: O, dat is ... moeilijk.

G: Ja, dat was zeker moeilijk.

I-1: Hoe oud was u toen?

G: Hoe oud ik toen was? O, toen was ik al richting zestig al.

I-1: En toen is uw vrouw...

G: Over de vijftig.

I-1: En de kinderen, zijn die... waren die toen al de deur uit?

G: Eh... ja, de oudste wel ja. De oudste wel, m'n dochter. M'n zoon niet, en die andere dochter ook nog niet.

I-1: Dus ze zijn ook bij hun moeder gaan wonen?

G: Ja, die zijn bij d'r moeder gebleven. Of gaan met 'r ... of gingen met 'r mee.

I-2: U zei net: "Het was een goeie vrouw". Vond u het achteraf jammer dat jullie uit elkaar zijn gegaan?

G: Nee, gedaan is gedaan, hè.

I-2: Ja, ja, er was geen veranderen meer aan?

G: Dat heb ik met mijn ouders ook meegemaakt. M'n moeder bij m'n vader weg. Dan zei m'n moeder: "Vind je dat erg? Wat vind jij ervan?" Ik zeg: "Je moet doen wat je wil". En dan heb ik nou nog, met mijn kinderen ook, hè. Kwam m'n dochter naar me toe, een jaar of wat geleden. "Ik ga weg bij m'n man". Ik zeg: "Dat moet je doen. Dan moet je niet blijven". Ik ga niet als vader zeggen: "Oh, joh, blijf! Nee, nee. Doen wat er in je opkomt, wat je hart, wat je ziel geeft.

I-2: Wat je hart je ingeeft, moet je ook doen.

G: Ja, dat vind ik, hoor. Niet de boel forceren door te blijven, of wat anders. Nee, moet je niet doen.

I-1: Even kijken... was uw vrouw ook religieus?

G: Gelovig? Nee, totaal niet. Ze lachte d'r om.

I-1: O. U bent ook niet in de kerk getrouwd verder?

G: Nee.

I-1: In uw huwelijk, bent u toen nog wel eens lid geweest van een politieke partij?

G: Nee.

I-1: Ging u wel altijd stemmen?

G: Ja, ik ging wel eens stemmen, maar niet altijd. Nou stem ik helemaal nooit meer. [Beltoon van telefoon klinkt] Laat maar gaan. Ik vind het ze blijven praten. [Opnieuw gerinkel van de telefoon]. Hoor je het?

I-2: Ja. Ik hoor de telefoon gaan.

I-1: Even kijken wat ik verder nog wil weten.

I-2: Was u met uw vrouw samen nog lid van een vereniging?

G: Nee hoor.

I-2: Dus u was zelf bij de judo en met die postduiven?

G: Ja, die postduiven ...

I-2: Maar uw vrouw was geen lid van een vereniging?

G: Niks, niks.

I-2: Helemaal niet?

G: Ze zei altijd maar: “Als je het maar leuk vindt”. En als ik thuis kwam zei ze: “Was het leuk?” of “Was het gezellig?” Een hele...ja, een vrouw die belangstelling had. Van eh ... zo bij de marine: of het schip dat zinkt of dat blijft drijven. Heel – hoe noemen ze dat – heel realistisch, heel eh, heel...

I-1: Nuchter.

G: Nuchter. Niet van: Oh, joh [imiteert jammeren]. Nee.

I-1: Tot hoe lang heeft u gewerkt?

G: Nou, ik ben een jaar of vijf geleden – ik denk dat ik misschien al vijfenzestig was, richting zeventig, toen ik nog werkte. En ik had het nog wel gewild. Maar ik heb blessures en Ik kon niet meer. Maar ik wou zo graag. Zo, ik vond het zo heerlijk, jongen! Op de bouw te werken.

I-2: U heeft noodgedwongen moeten stoppen?

G: Nee. Ik wou nooit stoppen.

I-2: Nee, ik zei: “Noodgedwongen moeten stoppen”.

G: O, ja.

I-2: Doordat u wat mankeerde.

G: Ja, dat is het.

I-2: Nou was u al onderaannemer in de jaren zestig, en dat waren natuurlijk toch best wel roerige jaren waar veel loonstijgingen gevraagd werden. Heeft u daar last van gehad?

G: Nee, ja, dat personeel van mij natuurlijk.

I-1: Precies...

G: Die gingen er om vragen, om loonsverhogingen.

I-1: Hoe ging dat in z'n werk? Kunt u daar eens iets over vertellen?

G: Dan zei ik van: “Ik zal kijken. Ik zal het met m'n vrouw erover hebben of we nog iets kenne missen, of wat wij kunnen doen bij je loon”. Of ik gaf ze zo wel eens een beetje wat extra's. Gaf ik ze wel eens tien gulden of ik noem maar wat, noem maar een dorp, of vijftien gulden.

I-1: Hebben ze ook wel eens gestaakt, om hun eisen kracht bij te zetten?

G: Ja, ze hebben wel eens gestaakt, op het Malieveld hebben ze wel 'ns een keer gestaakt.

I-1: En hoe vond u dat?

G: Ja, dat moeten ze zelf weten, joh. Dan staken ze maar.

I-1: Jawel, maar...

G: Dan was ik ook eens een dag vrij.

I-2: Jawel, maar het werk had geen doorgang en...

G: Nee, maar ja, dat moest. Je kon kwalijk zeggen: "Nee".

I-1: En hoe loste u dat op, als u tijd tekort kwam om de klussen te klaren? Om het zo maar eens te zeggen.

G: Dat lossen we wel weer op, hoor. Dat los ik wel weer op. Ik, hunnie niet, hunnie lossen niets op, maar ik wel. Dat heb je, als je personeel hebt, hè.

I-1: Hadden jullie een goeie...had u wel een goede verstandhouding met uw personeel?

G: Ja, zeker, zeker wel.

I-1: Kwamen ze ook bij u thuis?

G: Nee, niet bij mij thuis! Nee, zover mag je het nooit laten komen, je personeel bij je thuis uitnodigen. Nee, dat moet je niet doen. Moet je niet doen en...

I-2: Maar slaagde u er wel in om ze loonsverhoging te geven?

G: Ik gaf ze wel eens wat.

I-2: Maar dat was zo af en toe wat, maar gewoon structureel, dat echt het loon hoger werd? Lukte u dat?

G: Nee, niet zo.

I-1: En werkten ze over? Waren er tijden dat er overgewerkt moest worden omdat u een bepaald contract had dat het werk op een bepaalde tijd af moest zijn?

G: Af moest zijn, ja.

I-1: Gebeurde dat wel eens?

G: Nee, niet zo. Nee, ik zorgde altijd wel dat het op tijd klaar was. Als er een eis werd gesteld, dan was ik altijd, dan zorgde ik altijd... Dan zei ik tegen de jongens: "Joh, we blijven een uurtje vandaag langer, en morgen ook weer een uurtje en dan is het weer opgelost. Of dan zei ik: "Als je een zaterdag wil werken, dan mag je dat doen en dan betaal ik dat, die zaterdag". Dus. Je moest oplossingen zoeken natuurlijk.

I-1: Zijn er geen ongelukken gebeurd met uw personeel?

G: Nee.

I-1: Ook niet. Wat zijn de leukste bouwwerken geweest waar u gewerkt hebt?

G: Ja, dat zijn, dat zijn d'r zoveel geweest, overal heb ik gewerkt, met plezier altijd. En vooral in restauratie in hoffies, en in ouwe gevels, ouwe huizen.

I-2: Dat vond u het leukst om te doen?

G: Ja. Daar kiest die aannemer... koos mijn altijd uit daarvoor. Die zei: "Jacob, jij gaat met me mee, dan gaan we ergens heen". En dan reed ie ergens heen en dan zei ie: "Kijk, hier, dat moet je doen, aan dat hofje" of "dat moet je doen, of dit". Ik zei: "Ja, dat komt in orde". Hij had me graag.

I-2: Ja, dus daar was u goed in?

G: Ja, zo moet je het zien.

I-1: U was een harde werker?

G: Een harde werker, maar ik was vooral goed.

I-2: U was goed in uw werk?

G: Hij zei altijd: "Jaap Koster, die lost het wel op, hoor! Die klaart het wel". Je hebt an dat Groene Kerkje in Oegstgeest, heb ik ook gerestaureerd. En daar, hele grote gebouwen.

I-1: U was eigenlijk opgeleid als timmerman, en heeft u daar nooit in gewerkt eigenlijk?

G: Nee, ik ben nooit geen... ik ben nooit niks... nee. Ik heb niks gedaan. Toen ik, toen ik aan het voegen was, en aan het metselen, vond ik het veel leuker als timmeren. Ja hoor.

I-2: En u moest er dus op een gegeven moment mee stoppen, vanwege de blessures, hè. Moest u noodgedwongen er mee stoppen. Wat bent u toen met uw tijd gaan doen? Toen u niet meer kon werken?

G: Achter m'n vrouw aan zitten.

I-1: Had u een nieuwe vrouw?

G: Nee, natuurlijk niet [I-1 en I-2 lachen].

G: Ja, die had ik wel, maar ik eh...

I-1: Maar u had... had u nog duiven in die tijd?

G: Ja, ja. In Leiderdorp had ik veel duiven. Hele grote hokken. En ik had een tuin van veertig meter en daar stonden allemaal duivenhokken.

I-2: U bent op een gegeven moment naar Leiderdorp verhuisd?

G: Ja. Nog verlang ik er naar, naar duiven. De duiven allemaal eten geven op dat balkon.

I-2: Bent u in Leiderdorp gaan wonen toen jullie uit elkaar gingen?

G: Nee, ik heb er jaren gewoond, met m'n vrouw.

I-2: O, jullie zijn van de Floresstraat op een gegeven moment naar Leiderdorp verhuisd?

G: Naar Leiderdorp, juist, toen werd het ...

I-2: Oké, ja.

G: De Floresstraat had ik gekocht, en toen heb ik de Zijldijk gekocht, in Leiderdorp.

I-2: Ook een huis gekocht?

G: Ja.

I-2: Maar toen u niet meer werkte, miste u uw werk duidelijk. Hield u wel contact met uw personeel? Hè, met uw vroegere personeel?

G: Nee, af is af.

I-2: Dat was allemaal afgelopen?

G: Fini is fini.

I-1: Dus u heeft ze nooit meer gezien eigenlijk nadat...?

G: Wel 'ns gezien, een keer gesproken, hoe het ging, en gevraagd: "Gaat het?" "Het gaat goed, Jaap". Ik zeg: "Nou, dat is belangrijk". Belangstelling heb ik altijd gehad. Dat heb ik nog. Dus.

I-1: Dan heb ik... zijn er nog dingen die u zou willen vertellen, die ik niet gevraagd heb?

G: Nee, die vertel ik niet.

I-2: Nee, u zei... bepaalde dingen wilde u liever niet vertellen. Dat heeft u ook niet gedaan. Maar zijn er nog dingen waarvan u zegt: "Goh, dat hebben jullie niet aan de orde gesteld. Dat en dat zou ik nog willen vertellen".

G: Nee.

I-2: Nee? Denkt u dat u alles wel verteld heeft wat van belang is?

G: Dat vind ik wel ja. Wat jullie gevraagd hebben, heb ik beantwoord.

I-2: Ja, zeker.

G: Daarbij komt natuurlijk, d'r zijn nog veel meer dingen. En dat heb ik ook aangegeven bij je. Dat eh... nare dingen, die ga ik niet vertellen.

I-2: Nee, dat heeft u al duidelijk van tevoren gezegd.

G: Ik hou niet van narigheid.

I-1: Hoe denkt u over uw leven als u er nu zo over nadenkt?

G: Dat ik dood gaat.

I-1: Nee, denkt u erover met tevredenheid over uw leven terug?

G: Natuurlijk. Natuurlijk ben ik gelukkig. Ja, hoor, ik ben heel gelukkig.

I-1: Tevreden met alles wat u gedaan hebt in uw leven?

G: [onverstaanbaar] altijd naar me [onverstaanbaar door geluid] me helpen. Vrouwen vooral veel. D'r is er vanmorgen weer één geweest [doelt op iemand van de Thuiszorg]. Die heeft m'n bed weer, m'n slaapkamer gedaan. Alles doen ze voor me. En ik heb twee dochters die alles doen. Nee, sorry, ik moet niet liegen. Eén dochter die doet álles voor me, en dan heb ik nog een zoon die alles doet voor me. Dus ja, ik ben een gelukkig mens, ik ben tevreden met wat ze doen voor mij. Maar ik doe ook alles voor hun.

I-2: U doet alles voor hun ook?

G: Ja, als ze het vragen, dan ben ik er. En ik heb een hele hoop kleinkinderen, zeven. Als ze wat vragen, dan is opa er. Wat dacht jij dan? Ik laat ze nooit zinken, nooit in de steek. En ik heb zelfs een aanbod, wel meerdere aanboden. Maar één aanbod of ik bij een vrouw kan komen wonen in Friesland, in een boerderij. En dat doe ik niet. Ik laat mijn kinderen niet in de steek!

I-2: Nee, u blijft bij uw kinderen in de buurt.

G: Ik vind het slappelingen, die vaders die d'r kinderen... Die zeggen: "Dag, ik ga weg".

I-1: Hoe vindt u Leiden tegenwoordig, als u de stad vergelijkt met de stad in uw kinderjaren?

G: Ja, wat moet ik ervan zeggen? Ik heb het in mijn kinderjaren anders meegemaakt, hè.

I-1: Is het verbeterd?

G: [maakt geluid van trappende paardenhoeven] Paard en wagen. Een lekkere hap zo, paardenstront. En de tram, hier op de Haarlemmerstraat. Gele tram. De Blauwe tram, van de Hoge Rijndijk zo naar het station, naar Noordwijk, naar Katwijk. Ik eh... Het is heel anders als wat het nou is natuurlijk.

I-2: Maar hoe vindt u het nu in Leiden? Vind u het een leuke stad nog steeds om in te wonen?

G: Ik vind het een hele mooie stad! Ja, ik zal altijd tegen iedereen zeggen: "Als je ergens heen gaat, moet je naar Leiden gaan". Het is toch leuk, om hier te winkelen, te wandelen. En eh... je kunt alles doen hier. Ik zeg: "Je hebt hier van alles".

I-2: Dus u vindt dat de stad wel, zich wel goed ontwikkeld heeft?

G: Zo! Zit aan de top van Nederland, hoor.

I-1: Dat wilde ik weten, want in uw jeugd was het toch een grote armoede, met arme straatjes. En dat is natuurlijk nu allemaal wel verbeterd.

G: Ja.

I-1: En daar heeft u aan meegeholpen, met restauratie.

I-2: Ja, u heeft ook uw bijdrage geleverd!

G: Heel veel gedaan heb ik er aan. Meegeholpen al bijna. Anderen heb ik het ook weer geleerd, want ik heb het ook moeten leren. Heb ik verteld, van die ouwe baas van me, van honderd-en-drie. Maar ik heb het ook weer aan jongere mensen geleerd, en verteld hoe het moet. En daar ben je dan mee bezig, hè.

I-1: Ja. Nou, dan ben ik een beetje uitgevraagd.

G: Nee, nee toch! Kom nou, gaan we verder. [I-1 en I-2 lachen].

I-2: Nou, ik denk dat we, dat (I-1) de vragen helemaal gehad heeft. En we willen u dan bedanken voor alles wat u verteld heeft. Hè, we hebben zo uw leven doorgenomen. Maar u mag het zeggen, voordat we stoppen, als er nog een deel is waarvan u zegt: “Dat heb ik nog helemaal niet verteld”.

G: Nee, dat heb ik je daarnet ook gezegd, dat ik dan maar... Dat vertel ik niet.

I-2: Prima. Dan willen we u hartelijk bedanken.

G: Als je met vragen komt nog, dan beantwoord ik ze.

I-1: Ik kan u nog wel eens wat vragen stellen, bijvoorbeeld hoe was de seksuele omgang vroeger. Kreeg u voorlichting?

G: Nee, ik kreeg geen voorlichting. Zelfs op school niet. En ik kreeg ook geen...op school geen Engelse les, wat je had. In die tijd had je dat al, dat je Engelse les kreeg. Heb ik ook niet gehad. Ik heb niks... nee, nee, ze waren niet zo bijdehand, ze waren niet zo geverig.

I-2: U moest het zelf maar uit zien te vinden?

G: Ja, juist.

I-1: Ja, eh ja, verder hoeft ik daar niet zo op in te gaan, op die zaken, denk ik. Het is bij de meeste mensen zo: d'r was geen voorlichting. Dat was standaard en... Maar ik dacht, misschien wilt u daar nog iets over vertellen, maar dat ...

I-2: Zullen we het hier... zullen we het dan hierbij laten, mijnheer Koster?

G: Ja, hoor.

I-2: Ja? Oké.